

תוכן

VII	—	—	—	—	—	הקדמת המתרגם
XVIII	—	—	—	—	—	תכנית הספר
1	—	—	—	—	—	המטפיסיקה לאריסטו, ספר י"א

הקדמת המתרגם

אריסטוטלס א, או, (על פי הקצור השגור בפי חכמי ימיהבינים שלנו, אריסטו). מן העיר סטאגירה ב צפון יון, נולד בשנת 384 לפסה"נ לאביו ניקומאכוס שהיה רופא-החצר של מלך מקידוניה. בהיותו בן שבע-עשרה נכנס לבית-המדרש ללמודים עליונים שיסד אפלטון באתונה בשם "אקאדימיה", ובלה בו עשרים שנה. לאחר פטירתו של אפלטון בשנת 347 נתמנה בן-דודו ספויסיפוס לראש האקאדימיה, ואז יצא אריסטו מאתונה והלך לאסיה הקטנה ולאיי לסבוס. לאחר ישיבה של ארבע שנים בסביבה

Nikomachos (ג Stagira ב Aristoteles א)

Speusippos (ו Akademeia ה) Makedonia ד

Lesbos ז

ההיא של איי־הים, שנים שהקדיש ביחוד לחקירות ביאולוגיות, נקרא על־ידי פיליפ מלך מקידוניה להיות מורה לבנו אלכסנדר שהיה אז כבן שלש־עשרה. בשנת 335 חזר אריסטו לאתונה ויסד לעצמו בית־מדרש גבוה בשם "לוֹקִיוֹן" ^ה. שם אסף ספריה גדולה ויצר מרכז חשוב לחקירות שונות, ביחוד במדעי החיים, בניגוד לעבודתה של האקאדמיה של יורשי אפלטון, שהיתה מוקדשת לעניני המתמטיקה. בשנת 323 הצטרך לעזוב את אתונה ובשנת 322 מת.

מעבודותיו הספרותיות של אריסטו נשתמר בידינו רק חלק אחד, וזהו דוקא אותו החלק שלא עָבַד אותו אריסטו עצמו. הכתבים שנמסרו לנו כ־ספרים" שלו הם בעיקרם רשימות של ההרצאות שהרצה לפני תלמידיו. הרצאות אלו הקיפו את כל המדעים, ופלא הוא שאדם אחד יכול היה לאסוף ולסדר — ברוב המקרים, בפעם הראשונה בהיסטוריה האנושית — ידיעות רחבות

ויסודיות כל-כך. וכחו גדול לא רק בגילוי העובדות ובהסברתן. הוא גם שאל בפעם הראשונה באופן שיטתי את השאלה: מה זה -להסביר? ועל-ידי כך הרחיב את הרמזים של רבו אפלטון ויסד את חכמת ההגיון ומה שקוראים אנו כעת הפילוסופיה של המדעים.

אולם יש חקירה יותר רחבה מן המחקרים המיוחדים שקוראים אנו בשם מדעים. מחקרים אלה עוסקים ב"יש" כשהוא "מאויך" באיזה אופן שהוא (כלומר, בתופעה מיוחדת של המציאות), לא ב"יש באשר הוא יש" (כלומר, בעצם המציאות כשהיא לעצמה) ה. אך גם ה"יש באשר הוא יש" דורש עיון. כי מהו זה שבכחו אומרים אנו על איזה דבר שהוא "יש"? האם נמצאים מינים שונים של ה"יש", ואם נמצאים הם, מה הם ומה טיבם? והאם נמצאים דברים או תכונות שהם שייכים, לא רק לסוגים או לחלקים ידועים של המציאות, אלא לכל המציאות כולה? שאלות

(ה) ההבחנה של אריסטו, מטפיסיקה, ספר ג',

כאלו משמשות נושא למה שקורא אריסטו בשם
 -פילוסופיה ראשונית" וההרצאות שהקדיש להן
 נקבעו. בתוך שורת כתביו, אחרי הפיסיקה,
 כלומר, אחרי מדעי הטבע; ומכאן השם
 -מטפיסיקה" ה', או -מה שאחר הטבע", כלומר, מה
 שבא בשורת כתביו של אריסטו אחרי הכתבים
 העוסקים בעניני הטבע.

הספר שלפנינו, י"א למטפיסיקה, נראה שהוא
 (מלבד פרק ח' שבו), פרי קדום בערך של מחשבתו
 של אריסטו, והוא מכיל כשהוא לעצמו שיטה
 מטפיסית שלמה המקיפה את כל המציאות.
 התפתחות הרעיונות מבוארת די צרכה בסיכומים
 שהוספתי בראש כל פרק ופרק, ויראה הקורא
 שהשאלות שמטפל בהן המחבר הן שונות ורחבות
 למדי; אולם, מלבד פרק ח' הנזכר, ההשקפה
 הכללית היא אחדותית. המחשבה מוסבת על שתי
 הבעיות העתיקות של הפילוסופיה היונית, שאלת

ה) ta meta ta physika = מה שבא אחר

הפיסיקה; ביוונית = meta = אחר.

העצם שהוא יסוד האחדות והקביעות בעולם, ושאלת התנועה שהיא יסוד הרבוי והשונות. אולם מראה אריסטו שאינן מתנגדות זו לזו. כמו שאפשר היה לחשוב מההסתכלות בשיטותיהם של פרמנידס והירקליטוס, אלא מתאחדות במושג העצם העליון המניע את העולם השפל מבלי להיות עצמו מונע.

מצד הסגנון תופס הספר שלנו מקום מיוחד אפילו בתוך "הכתבים" של אריסטו. אם ה"ספרים" האחרים הנקראים על שמו הן רשימות הרצאותיו שעבד והוציא לאור תלמיד (או תלמידים) מתלמידיו, בספר י"א זה של המטפיסיקה נראה שיש לנו לא רשימותיו המעובדות של תלמיד אלא רשימותיו הבלתי-מעובדות של הרב, כלומר, ראשי פרקים בעלמא ששמשו זכרון דברים למרצה ה'. ואולם רשימות אלו, ובצורתן עלובה זו – המלים הבודדות, המשפטים המרוסקים, הסעיפים הקטועים והמופרכים – היו בעלות

ה) עי', למשל, פרק ד', § 6 (עמ' 22 שורות

(5-3); ז', § 3; י', § 2.

השפעה מאין כמוה במחשבה האנושית. דעתו של אריסטו על האלוה יצרה ממש את התיאולוגיה המסורתית, והפילוסופיה של ימי הביניים, והפילוסופיה סופיה היהודית בכלל, אינה אלא פרוש לדעה זו. "המניע הבלתי-מונע"; "אחדות השכל, המשכיל והמושכל"; "תורת ה-גלגלים" וה-"מאורות"; "ענין ה-עצם העליון" והיציאה "מהכח אל הפעל" — אי אפשר אפילו לדמות את הפילוסופיה של ימי הביניים בלי בטויים אלה וכיוצא בהם.

אך חשיבותו של הספר שלפנינו אינה היסטורית בלבד. רעיונו המרכזי של תלות הכל באלהים, תלות כעין תלות ה-אוהב בנאהב, נשאר אחד החזיונות המלהיבים ביותר במחשבה האנושית. ידוע שהֶיֶגְל, הדומה כל כך לאריסטו והשונה כל כך ממנו, העתיק ה את דברי החזון שבפרק ז', §§ 8, 9, 10, על מהות האלהים בסוף הרצאת שיטתו שלו, ושיטה תכליתית זו נעשית בימינו יותר ויותר קרובה ללבותיהם של אלה המסתכלים בתופעות החיים והחברה. אם גם

בימינו, כמו בימיו של אריסטו, "היתה הפילוסוף-
 פיה למתימטיקה" ה' בעיני חוקרים רבים,
 טוב לזכור שיש גם שחושבים שסוד
 העולם אינו במספרים או בנוסחאות, אלא
 בשאיפתו של הטבע להוציא את האלהי הטמון בו
 מהכח אל הפעל שהיא השאיפה של הבלתי-שלם
 להדמות לשלם.

התרגום נעשה על-פי ההוצאה המדעית
 האחרונה, זו של רוס.³ הספרים החשובים
 ביותר על אריסטו, מלבד הספרים הכלליים על
 תולדות הפילוסופיה היוונית, הם של אמלן,⁴
 ייגר,⁵ רוס⁶ וסיבק.⁷ על השאלה המיוחדת של

-
- ה' A, 992 (עמוד 103, טורח 3 בתרגום העברי).
 Aristotle's Metaphysics, by W. D. (ג)
 Ross, Oxford, 1924
 Hamelin, Systeme d'Aristote, (ג)
 Paris, 1920
 W. Jaeger, Aristoteles, Berlin, 1923 (ד)
 W. D. Ross, Aristotle, London, 1923 (ה)
 H. Siebeck, Aristoteles, Stuttgart, 1922 (ו)

משנתו של אריסטו באלהות יש לעיין בהקדמה של רוס בהוצאה הנזכרת א; חלק ג, פרק ג, בספרו של ייגר; החוברת של פון ארניס והמאמר של פאולוס ג. על הדעות הקוסמולוגיות של היוונים והשפעתן ההיסטורית אין ספר כספר המופתי של דוהיים ד, ועל האריסטוטליות של ימי הבינים, כספרו של מנדונה ה. על כל השאלות ביחד ימצא הקורא נחת עדין בספרו היפה, אמנם כעת הישן, של רנן על אבן־רשדן, וכדאי תמיד

(א) כך ו, עמ' cliv-cxxx

(ב) H. von Arnim, Die Entstehung der

Gotteslehre des Aristoteles, Wien, 1931

(ג) Paulus, Théorie du Premier Moteur

chez Aristote, Revue de Philosophie, 1933

(ד) P. Duhem, Le Système du Monde:

histoire des doctrines cosmologiques de Platon

à Copernic, Paris, 1913

(ה) P. Mandonnet, Siger de Brabant et

l'Averroïsme latin au xiiième siècle, Louvain, 1911

(ו) Renan, Averroès et l'Averroïsme,

Paris, 1866

לשוב לספר הראשון ("יסודי התורה") של היד החזקה" להרמב"ם, ולסיכום ההשקפה האריסטוטלית, כנראה מאת יעקב אנטולי, הנקרא בשם "רוח חן".

באשר לאופי התרגום, יש לציין שעשיתי מה שיכלתי כדי להבליע את הפירוש לתוך הפנים, ואם אף-על-פי-כן גדל הביאור יש לזקפו על חשבון קשי הענין. השתמשתי לפעמים במלים רחוקות (כגון "כוסף" בשביל *orexis*, "העתקה" בשביל *phora*), או במלים רגילות במובן בלתי רגיל (כגון "תנועה" במובן הרחב של *kinesis*), הכל לפי צורך התרגום. יודע אני שלא יצא יפה, דייני אם יצא מדויק.

מובן מעצמו ש"תכנית" הספר והחלוקה ל-חלקים, ומהגם סיכומי הפרקים, סימני הסעיפים, פיזורי האותיות ומינויי ההשגות והתשובות, לא מאת אריסטו הם אלא מאת המתרגם. המספרים הגדולים (^a1069 ואילך) הנמצאים בשולי הגליון הם של ההוצאה הברלינית המקובלת.

התיעצתי בכמה דברים בחברי ד"ר בנעט,
פרופיסור טורצי'גנר, ד"ר סמבורסקי וד"ר שוובה,
גם קבלתי הערות ממר יוסף אור וממר אבן-
זהב. מר איגרא עזר בתיקון ההגהות. יהיו
ברוכים כולם.